

תמיר פישמן גמל והשתלמות בע"מ
 רחוב הברזל 38, תל-אביב 69710
 טל 03-6849249, פקס 03-6869440
www.tamirfishman.com

19 ספטמבר, 2011

לכבוד
 חיים שני
 מנכ"ל משרד האוצר

מכובדי שלום רב,

הנדון: היעדר התחרותיות בשוק הפנסיוני – קריאה לפעולה

פתח דבר

כידוע לכל, בימים אלו נושא הריכוזיות במשק, והשפעתה ההרסנית על כלכלת ישראל ועל רווחת אזרחיה, נמצא על סדר היום הציבורי.

במסגרת הדיון בריכוזיות ותחלואיה, אל לנו לשכוח את אחד התחומים החשובים ביותר בכלכלה שהיא - הריכוזיות של מערכות פיננסיות. כבר הוכח אין ספור פעמים בעבר, כי ריכוזיות גבוהה, כמו זו השוררת כיום, ובמיוחד ריכוזיות בענף החיסכון ארוך הטווח – היא הרת אסון!

למרבה הצער והאירוניה, "ועדת בכר", אשר בצדק מונתה לטפל בבעיה זו, ואשר מטרתה המוצהרת היתה "לבחון ולהמליץ על הפעולות הדרושות בכדי להגביר את התחרות בשוק ההון בישראל" – הובילה את שוק החיסכון ארוך הטווח, מבלי משים – דווקא לרמת ריכוזיות גבוהה יותר ומסוכנת יותר, מאשר זו שבה היה מצוי הענף, ערב הרפורמה.

יתרה מכך, אנו סבורים, כי מדיניות משרד האוצר ואגף שוק ההון, רשות ניירות ערך ורשות ההגבלים העסקיים – רק הטילה מעמסה נוספת על כתפי כל מי שאינו "ענק פיננסי" – ובכך תרמה להיווצרות מצב שבו בשנים האחרונות הריכוזיות רק גדלה, וגרוע מכך – לא נכנס אף שחקן חדש לתחום!

מיותר לציין כי שוק אשר בו "אין כניסה" למתחרים חדשים, ואשר הרגולציה בו ומדיניות עידוד הגופים הגדולים הפועלים בו, דוחפת את הקטנים והבינוניים למכור – מובילה את הענף כולו לכדי אסון כלכלי ובסופו של דבר, לכדי אסון חברתי.

במצב דברים עגום זה, אנו מבקשים להביא לידיעתכם מספר עובדות ונתונים, אשר ישמשו לכם כבסיס יצוק לשם נקיטת צעדים ועשיית פעולות שתכליתם ביזור הריכוזיות בענף.

אנו קוראים לכל מי שידו בתחומים הרלוונטיים להחיש את הפעולות לביזור הריכוזיות, על מנת לתרום להבראת ושגשוג כלכלת המדינה.

תמיר פישמן גמל והשתלמות בע"מ
 רחוב הברזל 38, תל-אביב 69710
 טל 03-6849249, פקס 03-6869440
www.tamirfishman.com

להלן נקודת הפתיחה העגומה לדיון בתחרותיות בשוק החיסכון ארוך הטווח:

- בענף ניהול קופות גמל – 5 הגופים הגדולים במשק מחזיקים נתח שוק בשיעור **61.7%** ואילו 10 הגופים הגדולים מחזיקים נתח שוק בשיעור **85.36%**;
 פסגות, הגוף הגדול ביותר, מחזיק לבדו נתח שוק בשיעור ¹21%.
- בקרב קרנות הפנסיה החדשות מחזיקים שלושת הגופים הגדולים – מבטחים, מקפת ומיטבית עתודות – בשיעור **82%** מנכסי הענף.
- בענף ביטוחי החיים מחזיקות שלוש חברות הביטוח הגדולות – מגדל, כלל והפניקס – בשיעור **74%** מהענף.
- בתחום קרנות הפנסיה חלקן של חברות הביטוח עומד על כ- **98%**.

נתונים קשים אלו אודות הריכוזיות הגבוהה בשוק החיסכון הפנסיוני הם הבסיס לפנייתנו.

להלן עיקרי פנייתנו:

הדוח השנתי שפורסם ע"י אגף שוק ההון במשרד אוצר לשנת 2009 מלמד כי ענף הגמל הפך לריכוזי יותר, וכי ישנה פחות תחרות בענף: חברות רבות נעלמו ובעתיד ייעלמו / ימוזגו וכיוצא"ב. יצוין, כי אמנם טרם פורסם דו"ח האגף לשנת 2010, אך התמונה ברורה ביותר, ובשנת 2010 הפך הענף לריכוזי אף יותר ולתחרותי פחות ובוודאי שהמגמה נמשכת גם בשנת 2011.

יוצא איפוא, כי מחד גיסא מצהיר הממונה על שוק ההון במשרד האוצר על שאיפה לתחרותיות ועל תוכניות להגברת התחרות בענף החיסכון הפנסיוני (כפי שפורסם לפני מספר חודשים) – ומאידך גיסא, אותה רשות ממש פועלת לריסוק התחרותיות ולהדרת רגליהן של המתחרות הקטנות מן הענף!

על חשיבות התחרותיות בשוק החסכון ארוך הטווח הרי איש אינו חולק! כזכור, אחת ממטרותיה העיקריות של "ועדת בכר" היתה להקטין את ריכוזיות בשוק ההון, ולכן זו אילצה את הבנקים להיפרד מקופות הגמל שבניהולם.

המשבר הפיננסי של סוף 2008 והגברת הרגולציה בענף הגמל העצימו את הריכוזיות בענף ועצרו תהליך מתמשך של פיזור והתרחבות, שהחל מאז יישומה של רפורמת בכר בשנת 2005. פירוק בית ההשקעות פריזמה והעברת קופות הגמל שלו לפסגות, עסקאות המיזוג בין בתי ההשקעות כדוגמת פרפקט ואלטשולר וכדוגמת מיטב, גאון שוקי הון וישיר בית השקעות, לצד מיזוגים ורכישות אחרים שהתרחשו בשנת 2009, הגבירו את הריכוזיות בענף הגמל והחזירו אותה לרמה הנמוכה ומסוכנת הרבה יותר ממה שהיה ערב רפורמת "ועדת בכר".

¹ בניטרול קופות סקטוראליות

תמיר פישמן גמל והשתלמות בע"מ
 רחוב הברזל 38, תל-אביב 69710
 טל 03-6849249, פקס 03-6869440
www.tamirfishman.com

על הקושי לפעול בענף החשוב שאותו מגבילה הממשלה

גם בענפים המתחרים בגמל, קרנות הפנסיה וביטוחי החיים, הריכוזיות נותרה ברמה גבוהה במיוחד. בקרב קרנות הפנסיה החדשות מחזיקים שלושת הגופים הגדולים - מבטחים, מקפת ומיטבית עתודות - בשיעור 82% מנכסי הענף. בביטוחי החיים מחזיקות שלוש החברות הגדולות - מגדל, כלל והפניקס - בשיעור 74% מהענף. בתחום קרנות הפנסיה חלקן של חברות הביטוח עומד על כ- 98% מהשוק ולבתי ההשקעות אין נוכחות בתחום זה. בזכות האפשרות להציע ללקוחות את כל סוגי המוצרים הפנסיוניים ובזכות האטרקטיביות הנמוכה של קופות הגמל, הרי שלחברות הביטוח קיים יתרון מובהק ביחס לבתי ההשקעות בענף החיסכון הפנסיוני. חברות הביטוח נהנות מסינרגיה בכמה מישורים של החיסכון הפנסיוני: מערכי ההפצה והשיווק, מערכי ההשקעה לטווח ארוך, מערכי התמיכה ושירות הלקוחות האחד ומערכי התפעול.

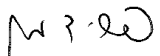
על חשיבות התחרותיות בשוק קופות הגמל בימים סוערים אלה

בימים אלו של קריאות לשינוי סדרי עדיפויות והגברת התחרותיות במשק, גם נושא היעדר התחרות בשוק החיסכון ארוך הטווח עולה על סדר היום הציבורי. כך, לפני מספר ימים פנה יו"ר איגוד קופות הגמל במכתב גלוי לוועדת טרכטנברג בלשון זו: "מדיניות האוצר הביאה לפגיעה חמורה בחסכון ארוך הטווח וצפויה להביא לירידה משמעותית ברמת החיים העתידית של מעמד הביניים". העתק הודעת איגוד קופות הגמל לתקשורת מצורף כנספח בסוף מכתבנו.

אין ספק איפוא, כי הדרת רגלי השחקנים הקטנים והבינוניים משוק החיסכון ארוך הטווח תוביל לפגיעה קשה ואנושה בתחרותיות בענף, וזו תוביל, בליט ברירה, להחלשתו של הענף ולצמצום הולך וניכר של היקפי הנכסים המנוהלים בו, קרי: היחלשות מגמת החיסכון ארוך הטווח, אשר על המדינה לעודד!

לסיכום, אנו קוראים לכם לתרום תרומה משמעותית בבלימת הריכוזיות הפושה במשק בכלל, ובענף החיסכון הפנסיוני בפרט – וזאת באמצעות נקיטת אמצעים לבלימת הריכוזיות וביזור השוק.

בכבוד רב,

 אירה פרידמן, יו"ר
 תמיר פישמן גמל והשתלמות בע"מ

 אלדד תמיר, מנכ"ל
 תמיר פישמן ושות'

תמיר פישמן גמל והשתלמות בע"מ
 רחוב הברזל 38, תל-אביב 69710
 טל 03-6849249, פקס 03-6869440
www.tamirfishman.com

נספחים

נתונים מתוך הדו"ח השנתי של אגף שוק ההון לשנת 2009

לוח ב-1

מספר הגופים הפועלים בכל תחום

2009	2008	2007	2006	2005	2004	2003	2002	2001	
25	25	24	24	25	25	25	27	28	סך חברות ביטוח
13	13	13	13	14	13	13	14	14	מתוכן: חברות הפעילות בתחום ביטוח החיים
66	87	101	108	104	105	105	101	101	סך תאגידים שולטים של קופות גמל
10	13	13	13	18	17	16	16	16	סך חברות מנהלות של קרנות פנסיה חדשות
4	1	-	-	-	-	-	-	-	סך חברות מנהלות גמל ופנסיה
9	9	10	10	10	10	10	18	18	סך קרנות פנסיה ותיקות
9	9	8	8	8	8	8	-	-	סך קרנות פנסיה ותיקות שבהסדר

המקור: נתוני מערכות הפיקוח והרישוי של אגף שוק ההון, ביטוח וחסכון
הערות: קופות גמל - לפי תאגידים שולטים; קרנות הפנסיה - לפי חברות מנהלות.
 סך חברות ביטוח כולל את חברת הביטוח הפול.

הערה: ניתן לראות בבירור כי החל משנת 2007 חל קיטון משמעותי ומתמשך במספר התאגידים השולטים בתחום קופות הגמל.

תמיר פישמן גמל והשתלמות בע"מ
 רחוב הברזל 38, תל-אביב 69710
 טל 03-6849249, פקס 03-6869440
www.tamirfishman.com

הריכוזיות בענפי הביטוח הכללי והחיסכון הפנסיוני מנותחת על-פי שני מדדים:

מדד הרפינדל-הירשמן (HHI), מדד המחושב לפי סכום ריבוע המנה המתקבלת מחילוק סכום הנכסים או ההתחייבויות הביטוחיות של כל גוף בסכום הנכסים או ההתחייבויות הביטוחיות בענף, בהתאמה.

מדד CR3, מדד הבודק את יחס הנכסים או ההתחייבויות הביטוחיות של שלושת הגופים הגדולים מתוך סך הנכסים או ההתחייבויות הביטוחיות בענף, בהתאמה.

לוח ב-3

מדדי ריכוזיות ותחרות לפי שנים⁸

מדד ריכוזיות ותחרות - CR3					
2009	2008	2007	2006	2005	
0.38	0.46	0.46	0.46	0.46	ביטוח כללי ⁹
0.74	0.74	0.74	0.74	0.74	ביטוח חיים
0.36	0.31	0.32	0.37	0.47	קופות הגמל
0.82	0.83	0.83	0.84	0.71	קרנות הפנסיה החדשות
מדד ריכוזיות ותחרות - HHI					
2009	2008	2007	2006	2005	
0.11	0.10	0.11	0.10	0.10	ביטוח כללי ⁹
0.23	0.23	0.23	0.23	0.23	ביטוח חיים
0.08	0.06	0.06	0.07	0.09	קופות הגמל
0.25	0.27	0.28	0.29	0.26	קרנות הפנסיה החדשות

המקור: נתוני הדו"ח השנתי של חברות הביטוח, קופות הגמל וקרנות הפנסיה ועיבודי אגף שוק ההון, ביטוח וחיסכון. המדדים בנין ביטוח כללי וביטוח חיים חושבו על בסיס עתודות הביטוח. המדדים בנין קרנות הפנסיה החדשות וקופות הגמל חושבו על בסיס הנכסים הצבורים.

ענף קופות הגמל מאופיין בריכוזיות הנמוכה ביותר בקרב מוצרי החיסכון הפנסיוני. מגמת הירידה שהחלה בשנת 2004 נמשכה עד 2008, אך **ב-2009 הסתמנה עלייה במדד הריכוזיות**. 36% מסך הנכסים נתונים בידי שלושת התאגידים השולטים הגדולים¹² לעומת 31% בשנה שעברה. מגמה דומה נמדדה גם במדד הריכוזיות HHI: ירידה עקבית מ-0.09 בשנת 2005 ל-0.06 בשנת 2008. ירידה זו נבלמה בשנת 2009 ושינתה את כיוונה כלפי מעלה ל-0.08. אחת הסיבות המרכזיות לירידה בריכוזיות ענף קופות הגמל שאפיינה את השנים האחרונות היא יישום רפורמת בכר והעברת קופות הגמל מידי הבנקים לחברות הביטוח ובתי השקעות פרטיים אחרים בד בבד עם הגבלת סך הנכסים הפנסיוניים שגוף מוסדי אחד יכול לרכוש. **את העלייה בריכוזיות בענף קופות הגמל בשנה האחרונה אפשר להסביר במגמת מיזוגים שהחלה לאפיין את השוק**, ובראשה - מיזוג קופות הגמל של פריזמה אל קבוצת פסגות.

לוח ב-4 המציג את התפלגות נכסי החיסכון הפנסיוני בין הגופים בדצמבר 2009 מראה כי **ארבע החברות הגדולות מנהלות 51% מנכסי החיסכון ארך הטווח בכלל השוק**, ובממוצע כל אחת מהן מנהלת כ-13% מסך הנכסים בדומה לשנת 2008.

הערה: ניתן לראות כי משנת 2008 חל גידול במדדי הריכוזיות בענף הגמל.

תמיר פישמן גמל והשתלמות בע"מ
 רחוב הברזל 38, תל-אביב 69710
 טל 03-6849249, פקס 03-6869440
www.tamirfishman.com

לוח ב-4

התפלגות נכסי החיסכון הפנסיוני לעניין ריכוזיות בין הגופים - דצמבר 2009

קבוצה	סך הנכסים המנוהלים במיליוני ש"ח	השיעור מסך הנכסים בחיסכון לטווח ארוך בכל השוק
מגדל	77,002	16.80%
כלל ¹	67,651	14.76%
מנורה מבטחים	48,840	10.66%
פסגות*	44,352	9.68%
הראל	41,199	8.99%
הפניקס ואקסלנס	38,668	8.44%
אחרים	140,625	30.68%

* בשנת 2009 הועברו נכסי הגמל שבניהול פריזמה בית השקעות לניהולה של פסגות.

** לוח זה בודק את העמידה במגבלה שנקבעה ברפורמת בכר ולפיה גוף מוסדי אינו יכול להחזיק יותר מ-15% מסך נכסי החיסכון הפנסיוני, כהגדרתו בחוק הפיקוח על הביטוח אשר מחריג את נכסי קרנות הפנסיה הוותיקות, קופות הגמל המרכזיות לפיצויים ונכסי ביטוח חיים מבטיח תשואה שזכאי לאג"ח מיועדות.

הערה: ניתן לראות כי 6 גופים מוסדיים שולטים בכ- 70% מניהול כספי החיסכון הפנסיוני וכי כל הגופים האחרים ביחד שולטים רק בכ- 30% מהנכסים הפנסיוניים.

תמיר פישמן גמל והשתלמות בע"מ
 רחוב הברזל 38, תל-אביב 69710
 טל 03-6849249, פקס 03-6869440
www.tamirfishman.com

לוח ד-12

התפלגות ההפקדות והמשיכות בקופות הגמל (לפי סוג קופה) בשנים 2009-2008
 (במיליוני ש"ח ובאחוזים)

שיעור השינוי בין השנים 2009-2008		2009		2008		סוג קופה
משיכות	הפקדות	משיכות	הפקדות	משיכות	הפקדות	
-46.10%	-18.60%	7,408	4,378	13,733	5,380	תגמולים ואישית לפיצויים
-35.80%	3.50%	8,761	13,395	13,654	12,945	קרן השתלמות
-14.00%	4.30%	1,481	905	1,722	868	מרכזית לפיצויים
-39.4%	-2.7%	17,650	18,678	29,109	19,193	סך הכל

הערה: כתוצאה מתיקון 3 ניכרת מגמת צמצום היקף הפקדות הכספים בענף קופות הגמל.